

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
НІЖИНЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИКОЛИ ГОГОЛЯ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА
УКРАЇНЬСЬКА АСОЦІАЦІЯ ДОСЛІДНИКІВ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

16 травня 2018 р.

Київ

Всеукраїнська науково-практична конференція
проводилася відповідно до плану роботи Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України

*Рекомендовано до друку
вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
Протокол № 8 від 23 квітня 2018 р.*

Редакційна колегія:

О. М. Топузов, доктор педагогічних наук, професор —
голова ред.кол.;

Н. П. Дічек, доктор педагогічних наук, професор —
заст. голови ред.кол.;

Н. М. Гупан, доктор педагогічних наук, професор;

Ю. В. Мальований, кандидат педагогічних наук, професор;

Г. О. Васьківська, доктор педагогічних наук, професор;

А. А. Загородня, кандидат педагогічних наук, доцент;

К. Ю. Ладоня, відповідальний редактор

Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 травня 2018 р., м. Київ. — К.: Інститут педагогіки, 2018. — 224 с.

Збірник містить матеріали виступів учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвячені історичній ретроспективі запровадження диференційованого підходу до навчання школярів та сучасним технологіям реалізації цього підходу в освіті України.

Матеріали подано в авторській редакції, за достовірність фактів, цитат, посилань на літературні джерела та вживання власних імен відповідають автори публікацій.

Основні напрями роботи конференції:

- Освітня політика незалежної України у галузі диференціації й індивідуалізації навчання школярів;
- Шляхи та інноваційні технології втілення диференційованого підходу до учнів в українській шкільній освіті (останнє десятиліття);
- Напрями розвитку теоретичних ідей пов'язаних з реалізацією диференційованого підходу до навчального процесу у загальноосвітній школі;
- Закономірності й суперечності реалізації різних форм диференційованого підходу до організації навчання школярів (1991–2017 рр.)

Леонтьєва Інна Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету
імені Бориса Грінченка
ORCID id 0000-0002-8084-1912

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНІ НОВОВВЕДЕННЯ

У вересні 2018–2019 н.р. до першого класу підуть діти, які навчатимуться у «Новій Українській Школі». У передмові до Концепції зазначено, що «НУШ — це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета — створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті» [1]. Основоположною ідеєю реформування вітчизняної шкільної освіти є зміщення акцентів освітнього процесу з методики на дитину та її потреби. Для сучасної школи стають важливими не лише знання, вміння та навички, яких має набути учень, а й розкриття його особистісного потенціалу, створення ситуацій вибору й успіху, що дають йому можливість знайти свій шлях навчання та розвитку. Урахувати індивідуальні особливості розвитку особистості у процесі оволодіння знаннями, вміннями та навичками в умовах масової школи можна шляхом здійснення диференційованого навчання, яке, «виходячи з єдиної державної програми, ставить перед учнями одного класу єдину для всіх пізнавальну проблему, до вирішення якої вони йдуть різними шляхами» [2, с. 155]. Диференціація навчання — це організація освітнього процесу з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей учнів, спрямована на виявлення можливостей і схильностей школярів, а також на розвиток їхніх здібностей та інтересів (О. Шпарик, 2015) [3; с. 155].

Вважаємо, що посилення уваги до диференціації навчання як одного із ключових завдань реформування української школи, зумовлює необхідність вивчення та наративного відтворення вітчизняного досвіду дослідної та практичної роботи з проблеми диференціації шкільної освіти, врахування в освітньому процесі індивідуальних особливостей,

що реалізовувалися у шкільництві у період кінця XIX ст. — початку XX ст. Саме у цей період на українських землях, що входили до складу Російської імперії, активізувалися процеси щодо покращення стану освіти, зокрема початкової і середньої (Н. Дічек, 2011). Стверджуємо, що розкриття еволюції поняттєво-видової суті розглядуваного педагогічного феномену є важливим науковим завданням.

Встановлено, що у науково-педагогічній літературі термін «диференціація» розглядається у різних аспектах, відсутній єдиний підхід у його тлумаченні. Дефініційний аналіз дав змогу виокремити такі особливості диференційованого навчання передбачає диференціацію змісту навчального матеріалу, методів та форм навчання і потребує врахування різних індивідуальних характеристик учнів, їхнього суб'єктного досвіду для організації відповідних сталих (або тимчасових) типологічних груп із метою створення оптимальних умов для розвитку задатків, нахилів, інтересів, самореалізації тощо [5].

Зауважимо, що нинішні тлумачення цього феномену відрізняються від тих, якими оперували у попередні періоди. Аналіз праць українських педагогів визначеного періоду свідчить, що вони розглядали диференціацію навчання як форму індивідуального підходу до дитини у зв'язку з іншими принципами шкільної освіти, без яких її реалізація була неможливою: доступність освіти для усіх соціальних станів та її обов'язковість, задоволення індивідуальних нахилів і сприяння загальному розвитку учнів відповідно до потреб місцевого населення.

Диференціація у сучасній освіті є багатовимірною та поліфункціональною: залежно від виду вона буває рівнева та профільна; залежно від форми — гнучка (елективна) та жорстка (селективна); може здійснюватися на різних рівнях (макрорівень (рівень одного класу), мезорівень (рівень школи), макрорівень (рівень державних навчальних програм); завжди відбувається за одним або кількома напрямками (диференціація за цілями навчання; за змістом навчання; за методами і технологіями; за рівнем навчання; за темпом (часом) навчання; за характерними індивідуально-психологічними особливостями дітей, що становлять основу для формування гомогенних груп).

Натомість механізми змін у навчанні, «запущені» у 60–70 рр. XIX ст. (Н. Дічек, 2011) були одновимірними, зовнішньо спрямованими, зумовленими суспільно-історичними реаліями й особливостями життя тієї доби, зокрема специфікою самодержавної влади, залишками феодальних

традицій у суспільних відносинах і вагомою роллю православної церкви у житті населення. Найбільш характерною особливістю активізації розбудови тогочасної освітньої сфери стала її поступова професіоналізація як особлива форма зовнішньої диференціації.

Питання щодо запровадження і розвитку внутрішньої диференціації у шкільній освіті розглядуваного періоду фактично не були зrealізованими. Уперше думки про фурацію як вид організації навчання в школі було висловлено лише у 1912 р. на 1-му Всеросійському з'їзді викладачів математики [6, с. 19–20]. Тож диференціація навчання як складний педагогічний феномен пройшла у своєму становленні тривалий шлях від орієнтації на зовнішнє розмаїття освітніх послуг та програм коли було проголошено зміни в системі освіти Російської імперії коли виходячи з утилітарної необхідності і прагматичних потреб представників торговельно-промислового стану почали організовувати додаткові курси з комерції до перших спроб внутрішньої диференціації педагогічного процесу. Такий перехід став можливим завдяки масштабному розгортанню комплексу психолого-педагогічних досліджень у галузі дитячої характерології, які експериментально доводили багатогранність індивідуально-психологічних характерологічних поведінкових особливостей кожної окремої дитини, актуалізуючи, таким чином, необхідність урахування вивчених характеристик особистості школяра при вибудові цілісного педагогічного процесу. Прикладом таких досліджень є роботи П. Каптерева, О. Лазурського, П. Лесгафта, О. Нечаєва, М. Румянцева, І. Сікорського, М. Ланге та інших. Головним завданням вони визнавали накопичення вивчених, науково зареєстрованих та експериментально перевірених фактів про дитину.

З'ясовано, що сучасні підходи до диференціації шкільного навчання передбачають вже комплекс організаційно-управлінських, соціально-економічних та правових аспектів навчання, які утворюють статус закладу освіти. Наприклад, зміст і організація освітнього процесу визначають відмінності профільного й поглибленого вивчення предметів, умови набору учнів, наповнюваність груп, терміни навчання, навантаження та оплату вчителів тощо.

Проведений аналіз педагогічної та психологічної літератури з проблеми диференціації шкільної дав можливість узагальнити розуміння цього феномену як одного з ключових напрямів модернізації школи, окреслити історичний контекст становлення «магістральних ліній» теорії та практики диференціації навчання.

Література

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. — 2016. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/>
2. Сотова І. Дифференциация как способ реализации личностно ориентированного обучения в современной школе / И. А. Сотова, Е. Л. Парфенова // Вестник Оренбургского государственного педагогического университета. — 2013. — № 3 (7). — С. 155–160 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vestospu.ru/archive/2013/articles/sotova_parfenova_2013_3.pdf
3. Шпарик О. М. Проблема диференціації навчання в дослідженнях українських учених та науковців близького зарубіжжя [Текст] / О. М. Шпарик // Український педагогічний журнал: наук. журн. — 2015. — № 4. — С. 152–164.
4. Дічек Н. П. Диференціація навчання як проблема розвитку вітчизняного шкільництва в імперську добу (80-ті рр. XIX ст. — до 1917 р.) / Н. П. Дічек // Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної освіти: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоевої. — К.: Хмельницький, 2011. — С. 232–241.
5. Ярошенко О. Г. Диференціація навчання / О. Г. Ярошенко // Енциклопедія освіти. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — С. 210–211.
6. Сухомлинська О. В. Диференційоване навчання в історії української школи / О. В. Сухомлинська // Диференціація навчання на різних ступенях загальної середньої освіти: теорія, практика, перспективи: матеріали методолог. семінару 19 лист. 2008 р., м. Київ. — К.: Пед. думка, 2009. — С. 19–24.

Коваленко Євгенія Іванівна,

кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ІДЕЇ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

В. О. Сухомлинський, видатний український педагог, член-кореспондент АН СРСР, директор Пависької середньої школи, 100-річчя від дня народження якого відзначає вся світова педагогічна громадськість у 2018 році, по суті, випередивши свій час, заклав контури школи майбутнього: гуманізацію й диференціацію освітнього процесу, компетентнісний під-